

ПРОГРАМОВЕ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

SOFTWARE, LEARNING AND TEACHING MATERIALS FOR THE FORMATION OF EMOTIONAL AND ETHICAL COMPETENCY OF PRIMARY SCHOOL PUPILS IN THE LESSONS OF MUSICAL ART IN THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Статтю присвячено одній з найбільш актуальних проблем в галузі початкової освіти – реалізації компетентнісного підходу на уроках музичного мистецтва. Закцентовано увагу на аналізі законодавчого, програмового та навчально-методичного забезпечення реалізації інтегрованого курсу «Мистецтво» як одного з найбільш чутливих для формування всебічно й гармонійно розвиненої особистості молодшого школяра.

Аналіз Закону України «Про освіту» та Державного стандарту початкової освіти дозволив виокремити ключові та актуальні наскрізні компетентності, які мають опанувати учні Нової української школи та які охоплює емоційно-етична компетентність особистості.

Поряд із цим, вивчення змісту типових освітніх програм, розроблених під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна уможливило конкретизувати та деталізувати мету та завдання інтегрованого курсу «Мистецтво» як основного у процесі вивчення мистецької освітньої галузі в початкових класах закладів загальної середньої освіти.

Стаття містить аналіз змісту підручників, рекомендованих Міністерством освіти і науки України, для учнів 1-4 класів, які є основним дидактичним засобом досягнення ключової мети мистецької освітньої галузі в Новій українській школі.

З'ясовано, що програмове та навчально-методичне забезпечення уроків музичного мистецтва в Новій українській школі містить широкий спектр можливостей для формування предметних та ключових компетентностей здобувачів початкової ланки освіти. Однак, на нашу думку, у змісті означених першоджерел децю нівелюється місце і роль формування емоційно-етичної компетентності молодших школярів, необхідної для всебічного і гармонійного становлення підростаючої особистості в умовах шкільного навчання.

Ключові слова: Нова українська школа, компетентнісний підхід, учні початкових класів, мистецька освітня галузь, музичне мистецтво, навчально-методичне забезпечення, компетентність, емоційно-етична компетентність.

The article is devoted to one of the most pressing problems in the field of primary education: how to implement a competency-based approach in the lessons of musical art. Attention is focused on the analysis of the legislative support, software, learning and teaching materials for implementing the integrated course «Art» as one of the most sensitive for the formation of a well-rounded and harmoniously developed personality of a primary school pupil.

The analysis of the Law of Ukraine «On Education» and the State Standard of Primary Education helped us to identify the key and relevant cross-cutting competencies that the pupils of the New Ukrainian School should master and that are covered by the emotional and ethical competency of the personality.

At the same time, the study of the content of typical educational programs developed under the guidance of O. Savchenko and R. Shyian made it possible to specify and detail the goal and objectives of the integrated course «Art» as the main one in the process of studying the art education industry in the initial link of complete general secondary education institutions.

The article contains the analysis of the content of textbooks that the Ministry of Education and Science of Ukraine recommends for pupils in the 1st to 4th grades and that are the main didactic means to achieve the key goal of the art education industry in the New Ukrainian School.

It is established that the software, learning and teaching materials of the lessons of musical art in the New Ukrainian School offer a lot of opportunities for primary education seekers to form both subject and key competencies. However, in our opinion, the place and role of the formation of the primary school pupils' emotional and ethical competency, which is necessary for the comprehensive and harmonious development of the growing personality in the conditions of school education, are somewhat neutralized in the content of the mentioned original sources.

Key words: New Ukrainian School, competency-based approach, primary school pupils, art education industry, musical art, learning and teaching materials, competency, emotional and ethical competency.

УДК 378.37.0134
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/57.2.47>

Гречаник С.В.,
аспірантка
Навчально-наукового інституту
педагогіки і психології
Глухівського національного
педагогічного університету
імені Олександра Довженка

Постановка проблеми у загальному вигляді. Вхідження України до європейського освітнього простору, тенденції розвитку сучасного суспільства (глобалізація, інформатизація, гуманізація), соціально-економічні зміни в країні зумовлюють

пріоритетні напрями реформування системи освіти.

Зміст вітчизняної системи освіти та її компетентнісна спрямованість відображені в чинних державних актах різної модифікації, зокрема

в низці законів, стандартів, концепцій щодо підготовки здобувачів за всіма рівнями. Відповідно до Закону України «Про освіту» (2017), Державного стандарту початкової освіти (2018), Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа» (2016) сучасна початкова освіта законодавчо зорієнтована на компетентнісний підхід як провідний, стратегічний напрям, який акцентує увагу на програмних результатах навчання, що виявляється не в сукупності засвоєної молодшим школярем інформації, а в здатності особистості діяти в різних ситуаціях.

Нова українська школа є ключовою реформою Міністерства освіти та науки України, головна мета якої полягає у створенні школи, в якій буде приємно навчатися і яка буде давати учням не лише знання з різних предметів, як це відбувалося раніше, а й озброювати їх уміннями послуговуватися цими знаннями в повсякденній діяльності [6].

Організація нового освітнього середовища потребує від учителя пошуку інноваційних шляхів та методів з урахуванням компетентнісного підходу.

Зокрема, у Концептуальних засадах реформування середньої освіти «Нова українська школа» зазначено, що «ключові компетентності й наскрізні вміння створюють «канву», яка є основою для успішної самореалізації учня – як особистості, громадянина і фахівця» [6]. Саме завдяки новому змісту освіти практика домінує над теорією, що робить випускника конкурентноздатним у сучасному соціокультурному просторі.

Зміст низки законодавчих документів має значний потенціал для модернізації змісту освіти щодо формування у здобувачів початкової освіти емоційно-етичної компетентності на уроках музичного мистецтва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Упродовж останніх років відбувається розширення напрямів досліджень у галузі педагогічної освіти. Значне місце займають питання формування духовно-моральних цінностей особистості (І. Бех, В. Білоусова, Л. Божович, К. Гавриловець, І. Зязюн, В. Киричок, О. Киричук, Г. Костюк, О. Скрипченко та ін.); ключові аспекти розвитку емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку (Л. Груша, С. Курносова, Ю. Савченко, Л. Стрелкова, М. Шпак, В. Юркевич та ін.). Проблема реалізації компетентнісного підходу в Новій українській школі відображена в науковому доробку таких вчених, а саме: І. Беха, Н. Бібік, І. Єрмакова, Н. Гавриш, М. Гончарової-Горянської, А. Мудрика, Л. Лепіхової, Т. Поніманської, Д. Пузікова, М. Савченко, Л. Соханя, М. Степаненка, В. Цветкова та інших. Методичні аспекти уроків музичного мистецтва розкрито в працях Л. Аристової, О. Калініченко, М. Масол, С. Садовенко, І. Стеценко та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на значну

кількість ґрунтовних досліджень українських науковців щодо реалізації ідей компетентнісно орієнтованої освіти в умовах Нової української школи, проблема формування ключових компетентностей здобувачів початкової освіти і визначення ролі, місця та статусу в цій «системі координат» емоційним та етичним здатностям дітей на уроках музичного мистецтва, на нашу думку, потребує більш глибокого висвітлення. Відтак, комплексний аналіз програмового та науково-методичного забезпечення уроків музичного мистецтва набуває особливого значення.

Мета статті полягає у здійсненні аналізу програмового та навчально-методичного забезпечення уроків музичного мистецтва в Новій українській школі на предмет формування емоційно-етичної компетентності молодших школярів.

Виклад основного матеріалу. Основним законом, що регулює освіту в Україні, є Закон України «Про освіту». Нормативні вимоги окремих статей цього правового документа формують інституційні шляхи стабілізації та розвитку суспільства й закріплюють положення етичних цінностей, які є значущими для українського суспільства у сфері освіти.

Відтак, у Законі України «Про освіту» визначено основну *мету освіти*, що полягає у всебічному розвитку людини як «особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей, виховання відповідальних громадян, які здатні до свідомого суспільного вибору та спрямування своєї діяльності на користь іншим людям і суспільству, збагачення на цій основі інтелектуального, економічного, творчого, культурного потенціалу українського народу, підвищення освітнього рівня громадян задля забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору» [2].

Досягнення означеної освітньої мети забезпечується шляхом формування ключових компетентностей, які необхідні кожній людині в сучасному світі для успішної особистісно-професійної діяльності. Зокрема, в статті 12 Закону України «Про освіту» визначено основні компетентності, серед яких виокремлено «громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей» [2].

Своєю чергою, на виконання сучасних вимог суспільства у сфері освіти щодо обов'язкових результатів навчання та компетентностей здобувачів освіти було розроблено Державний стандарт початкової освіти [1]. Цей освітній акт – сукупність трьох вимог: до результатів засвоєння освітніх програм, до структури цих програм та умов їх реалізації, що спрямовано на реалізацію якісно нової особистісно-орієнтованої розвивальної моделі

початкової школи та покликано забезпечити досягнення основної мети – «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості» [1].

Варто зазначити, що в Державному стандарті початкової освіти наголошено на тому, що «спільними для всіх компетентностей є такі *вміння*: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми» [1].

Також цей документ декларує 11 ключових компетентностей, якими мають оволодіти здобувачі початкової освіти, до яких зокрема віднесено такі: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (за відмінностями від державної) та іноземною мовою; математична грамотність; компетентності в галузі природничих наук, техніки та технологій; інноваційність; екологічна компетентність; інформаційно-комунікаційна компетентність; компетентність «навчання протягом життя»; громадянські та соціальні компетентності; культурна компетентність, а також такі компетентності як підприємливість та фінансова грамотність [1].

Поряд із цим, стандарт репрезентує комплекс *ціннісних орієнтирів*, на яких ґрунтується реалізація мети початкової освіти. В аспекті предметного поля нашого дослідження виділимо такі, як: «утвердження людської гідності шляхом виховання чесності, відваги, наполегливості, доброти, здатності до співчуття і співпереживання, справедливості, поваги до прав людини (зокрема, права на життя, здоров'я, власність, свободу слова тощо)»; «плекання любові до рідного краю та української культури, шанобливе ставлення до Української держави»; «формування активної громадянської позиції, відповідальності за своє життя, розвиток громади та суспільства, збереження навколишнього світу» [1].

Вагомим потенціалом для формування ціннісних орієнтирів здобувачів початкової освіти в площині формування вмінь і навичок емоційних реакцій і етичної поведінки володіє інтегрований курс «Мистецтво», що реалізується через такі змістові лінії як «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва», «комунікація через мистецтво», які розкривають основну місію загальної мистецької освіти [8, с. 87-88].

З метою конкретизації та деталізації мети та завдань мистецької освітньої галузі в контексті формування емоційно-етичної компетентності молодших школярів і уточнення її змістової

характеристики вважаємо доречним звернути увагу на дві навчальні програми, за якими відбувається освітній процес в Новій українській школі, а саме: типову освітню програму, розроблену під керівництвом О. Савченко [7; 8] та типову освітню програму Р. Шияна [9; 10].

Зокрема, за типовою навчальною програмою, розробленою під керівництвом О. Савченко та нещодавно затвердженим наказом «Про затвердження типових освітніх та навчальних програм для 1-2 та 3-4 класів закладів загальної середньої освіти та визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів МОН України» № 743-22 від 12.08.2022 р., мета інтегрованого курсу «Мистецтво» полягає у всебічному художньо-естетичному розвитку особистості дитини, освоєнні нею культурних цінностей у процесі пізнання мистецтва; плеканні пошани до вітчизняної та зарубіжної мистецької спадщини; формуванні ключових, мистецьких предметних та міжпредметних компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження в особистому та суспільному житті [8, с. 87].

Реалізація означеної мети на уроках музичного мистецтва відбувається під час вивчення таких змістових ліній: «художньо-творча діяльність», «сприймання та інтерпретація мистецтва», «комунікація через мистецтво» [7; 8].

Відповідно до основних вимог Державного стандарту початкової освіти, Концептуальних засад реформування середньої освіти «Нова українська школа», типових освітніх програм для початкової школи у практику навчання впроваджено інтегровані підручники з мистецтва.

В контексті досліджуваної проблеми вважаємо доречним коротко проаналізувати їх зміст. Для цього нами було обрано 4 підручники різних авторів для учнів 1-4 класів.

Підручник інтегрованого курсу «Мистецтво» для 1-го класу закладів загальної середньої освіти [3] чітко структурований за темами відповідно до вікових особливостей дітей 6-ти років та спрямований на формування в них емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва, художнього смаку, моральних та естетичних почуттів: любові до Батьківщини, гордості за великі досягнення музичного мистецтва Вітчизни, поваги до історії, традицій, музичної культури своєї країни та інших народів світу.

У другому класі зміст підручника поглиблюється за допомогою залучення ширшого контексту музичних явищ. Відбувається розвиток та поглиблення таких тем, як «Музично-театральні жанри», «Музичні інструменти», «Музика – живопис – поезія», «Основи музичної грамоти», які мають значний вплив на емоційну сферу школярів [4]. Відбір музичних творів здійснено з урахуванням їхньої доступності, художньої виразності, очевидної емоційної та етичної спрямованості.

Аналіз підручника «Мистецтво» для 3-го класу [5] засвідчив, що на уроках музичного мистецтва приділяється особлива увага розширенню уявлень учнів про красу народного мистецтва, розмаїття мелодій та чарівність вокальної музики, особливостей музичних інструментів, різновидів та жанрів музичного мистецтва тощо.

За підручником «Мистецтво» для 4-го класу діти продовжують освоєння мистецького світу та відкривають чарівний світ музики українського народу та інших країн – Китаю, Індії, Іспанії, що забезпечує формування в дітей інтересу та поваги до своїх витоків, почуття гордості за свою Батьківщину, український народ та його історію, усвідомлення своєї етнічної та національної приналежності на основі вивчення найкращих зразків фольклору, шедеврів музичної спадщини українських композиторів, різних напрямів сучасного музичного мистецтва України та інших зарубіжних країн [11].

Отже, можемо констатувати, що чинні підручники «Мистецтво» для учнів 1-4 класів в цілому забезпечують формування ключових компетентностей, сприяють розвитку музично-естетичної свідомості учнів, становленню естетичних знань та розвитку чуттєвої сфери, формуванню високого рівня смаку та потреб, розвитку навичок судження дітей про музичне мистецтво. Проте, на нашу думку, в підручниках використано не всі потенційні їхні можливості, щодо формування емоційно-етичної компетентності. Уважаємо за необхідне доповнити навчальні видання завданнями, які б спрямовували учнів на суспільно значущі цінності та етичні норми поведінки (ввічливість, вміння слухати, чесність, мовленнєва культура тощо), сприяли б розвитку словникового запасу учнів, формуванню вмінь передавати свої емоції, переживання та враження, збагаченню власного життєвого досвіду та внутрішнього світу.

Висновки. На основі аналізу вітчизняної нормативно-правової освітньої бази, типових програм для учнів 1-2 та 3-4 класів, розроблених під керівництвом О. Савченко та Р. Шияна, підручників для 1-4 класів з інтегрованого курсу «Мистецтво» з'ясовано, що програмове та навчально-методичне забезпечення уроків музичного мистецтва містить широкий спектр можливостей для формування предметних та ключових компетентностей здобувачів початкової освіти. Однак, на нашу думку, у змісті означених документів дещо нівелиюється роль емоційно-етичної компетентності, необхідної для всебічного і гармонійного становлення підростаючої особистості в умовах шкільного навчання.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо обґрунтування психолого-педагогічних умов формування емоційно-етичної

компетентності молодших школярів на уроках музичного мистецтва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою КМУ 21 лютого 2018 р. № 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.03.2023).
2. Закон України «Про освіту». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38-39, ст.380). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 06.03.2023).
3. Калініченко О. В., Аристова Л. С. Мистецтво: підруч. інтегрованого курсу для 1 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2018. 128 с.
4. Калініченко О. В., Аристова Л. С. Мистецтво: підруч. інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2019. 112 с.
5. Калініченко О. В., Аристова Л. С. Мистецтво: підруч. інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2020. 128 с.
6. Концепція Нової української школи (2016). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 06.03.2023).
7. Про затвердження типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Савченко О. Я. 1–2 клас. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf> (дата звернення: 05.03.2023).
8. Про затвердження типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Савченко О. Я. 3–4 клас. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Savchenko.pdf> (Дата звернення: 05.03.2023).
9. Про затвердження типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Шияна Р. Б. 1–2 клас. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Shyyan.pdf> (Дата звернення: 12.11.2022).
10. Про затвердження типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Шияна Р. Б. 3–4 клас. Наказ Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.3-4.Shyyan.pdf> (Дата звернення: 12.11.2022).
11. Стеценко І. Б., Садовенко С. М. Мистецтво: підруч. для 4 кл. закл. загал. серед. освіти. Київ: Світич, 2021. 128 с.